

מודעות פלנטרית בתרבות

ד"ר שולמית גובקין

האופי הגלובאלי של אתגרינו והפתרונות האפשריים - כאנושות וכפלנטה - ברור בימינו, בשלהי המילניום השלישי, לא רק למומחים אלא יותר ויותר ברמת השדה והתרבות. אנו הופכים לציביליזציה גלובאלית

בקצב מסחרר. מבחינה כלכלית, חברתית-תרבותית, תקשורתית, אקולוגית, ורבות אחרות. בני המשפחה האנושית, וכל החי בכדור הארץ, נוגעים איש ברעהו בתדירות ואינטנסיביות גבוהות מעבר. מעבר לכך, העידן התעשייתי (והמדעי) יצר בעיות ואתגרים שלא נתנים לפתרון ע"י מדינות-לאום הפועלות בבידוד האחת מן השנייה. רבות מהבעיות הקריטיות שעלינו להתמודד איתן הינן חלק מרשת צפופה של פעילות גומלין גלובאלית הכוללת, כמובן, גם את הטבע עצמו. ההשלכות של מצב ענינים זה בכל תחומי הפעילות האנושית הן מרחיקות לכת.

הפוטנציאל היצירתי העצום הטמון במפעלינו המדעיים-טכנולוגיים המערכיים מציע את ההזדמנות, בהתארגנות ערכית- חברתית צודקת ובמאמץ לא קטן, לחיות

בשפע, הגשמה וביטוי עצמי יצירתי לכלל האנושות, תוך כדי חיים מודעים ובהארמוניה עם הטבע. יחד עם זאת, אנו הורסים את עצמנו מהרמה הפלנטרית עד לרמה האישית. ביטויים לכך מצויים לא רק

בקרב החברות (או הקבוצות) העניות של הפלנטה שלנו כי אם גם בקרב החברות העשירות והדומיננטיות. אנו חווים תופעות של קיטוב ופילוג הולכים וגדלים, ניכור אישי ובין-אישי ובדידות ללא תקדים, אלימות

ואובדן ערכי אנוש בסיסיים, צרכנות שלוחת-רסן השוללת כל מושג של עתיד, משבר חינוכי רחב מימדים, וחיים בצל שואה גרעינית (או כימית, או ביולוגית או אקולוגית). כל אלו מעמידים בסימן שאלה בצורה חריפה ביותר את הקיום האנושי או אפילו הפלנטרי. אנשים בעולם כולו נאלצים להתמודד עם סוגיות אלו ורבים נכנעים לפחד ולתחושה של חוסר אונים, המתבטאת בסימנים של מין "תרדמה" או אדישות פסיכולוגית (הנתמכת בהתמכרויות למיניהן), ניכור, ואדישות פוליטית. אך יש גם אחרים המתמודדים עם סוגיות אלו בדרך יותר החלטית ומודעת. בחפשם אחר מודעות ומצפון הם חשים לנווט את המדע, הטכנולוגיה וחלוקת המקורות בדרך טובה ומשמעותית יותר לקראת עתיד יותר טוב לכולנו.

מרכזית למאמר זה היא הטענה שהיענות בוגרת ויוצרת לאתגרים גלובאליים אלה דורשת אף היא, מפנה משמעותי בתפיסת עולמנו, כך שערכינו, תפיסתנו הבסיסית ומוסדותינו ישקפו את כניסתנו המודעת לעידן הפלנטרי המתגבש - מעבר לאתיקות

את המושג מודעות פלנטרית ניתן לתאר מהיבטים שונים. הגיאו-כימאי הבריטי ח'י לאבלוק ניסח - כאשר הוטק בשנות השישים המוקדמות ע"י תכנית החלל האמריקאית לסייע בקביעה האם יש חיים בפלנטה מאדים - את הגישה המודרנית של הרעיון שבני האדם אינם יצורים החיים על פני כדור מינרלי ענק, אלא שכדור הארץ עצמו הינו אורגניזם חי. הרעיון המרכזי שכדור הארץ מווסת את עצמו באופן די זומה לנטיף האדם או אורגניזמים חיים אחרים. באיזו שהיא צורה, רמות החום והחמצן ואספקטים אחרים של הרכב האטמוספירה והאוקיינוסים, חומציות הקרקע ותנאים סביבתיים אחרים נשמרים בתוך גבולות הסיבולת הצרים הדרושים לשמירת החיים. תהליכי וויסות אלה כוללים את סך כל החי - כדור צמחים, חיות ומיקרו-אורגניזמים. כדור הארץ מפניו, על כן, אותה התנהגות (מלבד רבייה) של אורגניזם יחיד, של יצור חי. השם שלאבלוק נתן לאותו אורגניזם הוא נאיה, השם שהיוונים הקדומים נתנו לאלת האדמה שלהם. במונח מסוים ניתן, על כן, להתייחס למודעות של פלנטה, אם כי משמעות זו של "חיים" ו"מודעות" הם כמובן שונים מהאנושיים. תאוריית הגאיה מבליטה את הקשר שבין החלטותינו ופעולותינו האנושיות ביחס לסביבה, לכן כדור הארץ בכללותו ואת תפקיד שיתוף הפעולה של כל האורגניזמים בתהליך האבולוציוני. ועל כן היא מהותית למודעות האקולוגית החודרת יותר ויותר לתודעה בתקופתנו בעולם כולו.

המשך בעמ' 29

אגוצנטריות, אתנוצנטריות ואף אנטרופוצנטריות (הרואות באדם את שיא הבריאה, ואת כל ייעוד הטבע כמשרת צרכי אנוש) הדומיננטיות בחברות התעשיתיות העשירות. עולם חדש כזה דורש, כמובן, סוג חדש של בן/בת אדם - בעלי תפיסה הוליסטית של קשרי הגומלין ההדדיים בין כל האספקטים והרמות של החיים המוכרים לנו, והמסוגלים להזדהות עם המין האנושי כולו ועם כל החיים, תוך כדי הכרה בשוני וברבגוניות המתקיימים בנו. שינוי בסיסי מסוג זה אינו קל וכרוך בתהליך ממושך ומחייב לאורך זמן, המלווה באתגרים אישיים וחברתיים משמעותיים. הבנה זו חייבת להיות חלק אורגאני בחקר הביטוי החברתי והאישי של מפנה זה.

מפנה משמעותי זה, ברמה של ערכים ומודעות אישית ומוסדית, שכינתי "מודעות פלנטרית", היווה מוקד המחקר שלי ברובו של העשור האחרון באיזור המפרץ של סן פראנסיסקו שבקלפורניה, ארה"ב. איזור זה מוכר כחדשני וכמוביל בתחום החברתי-תרבותי במערב, וכאחד המרכזים העולמיים של המודעות הפלנטרית החדשה. מבחינה אמפירית, צמיחתה של מודעות פלנטרית הינה תופעה בין-לאומית בעלת מרכזים תרבותיים מסויימים בעולמנו היום.

כמעט בכל תחום מחיינו, עולמותינו האישיים, החברתיים והטבעיים נראים קשורים יותר והדוקים יותר אחד לשני. הדבר כולט כמעט בכל תחום: פוליטיקה וכלכלה בין לאומית, תקשורת, מפגשים בין-תרבותיים, בריאות אישית וקבוצתית, שינויים במודעות ורבים אחרים. יחד עם זאת, תובנות שמתפתחות בתנועות הנשים השונות ובתנועה לשימור הסביבה, נפגשות עם ידע מסורתי ורוחני עתיק ומדגישות את העובדה שהטבע עצמו הינו חלק מתלות הדדית גלובאלית - והוא שותף לנו, בני האדם, ביצירת החיים בכדור הארץ. המודעות הצומחת של גאיה, מזכירה לנו שאנו קיימים בפלנטה זו ולא על פניה, ושכדור הארץ הינו אנחנו ולא שלנו.

השרדות המין האנושי וכדור הארץ הינם, על כן, מבצע משותף. לדבר ישנן השלכות כמעט בכל תחום של עיסוק מדעי, חברתי-פוליטי, ופילוסופי. מפני שהוא דורש יצירתה של תפיסת-עולם חדשה, מעבר לאנטרופוצנטריות, פוזיטיביזם ליניארי וחומרנות אינדובידואליסטית. תלות הדדית גלובאלית זו נעשתה ברורה לאנשים מכל

מגזרי החיים ואיננה עוד נחלת המומחים בלבד. מודעות זו מתבטאת לא רק בתופעות הסוציולוגיות הנ"ל כי אם גם בחוויות עמוקות של אנשים רבים. ענייני בנושא זה התעורר לאור העובדה שמספר משמעותי גדל והולך של אנשים - בחברה הפוסט-מודרנית - מדווחים על חוויה אישית עמוקה, או תובנה הוליסטית בסיסית שהכל מאוחד, שכל החיים קשורים בכל. בעולם כולו מדווחים אנשים על מצבים של אינטואיציה ישירה עם הזולת, של קשרי גומלין ותלות הדדית ביו כל החיים. תובנות אלה באות בעקבות "גירויים" או נסיבות שונות ומגוונות, כמו מיזוג רגשי עמוק עם אנשים או בעלי-חיים. פעילות ומודעות פוליטית. חוויות אסתטיות עמוקות, ביטוי עצמי יצירתי. חוויות של כמעט-מוות, חווית אבדן משמעותית. השתתפות בקרב, חוויות והתנסויות רוחניות שונות. מפגשים בין תרבותיים עמוקים, ואפילו חוויות פסיכולוגיות.

התנסויות אלה יכולות להתבטא במגוון רחב של התנהגויות ואפיונים התנסותיים. והמשותף לכולן הוא המובן העמוק והאישי של הקשר ההדדי בין הכל, מעבר לפילוג וחלוקה של משאבי הטבע (האנושי ובכלל) שהפרדיגמה המערבית הדומיננטית מציעה.

ראיית כדור הארץ מן החלל היא אחת הדוגמאות למפנה אישי בכוון של מודעות הוליסטית כזו. גם מדיווחי אסטרונאוטים בחלל, וגם מן החשיפה שנגרמה למיליוני צופי הטלביזיה שלקחו חלק בארוע החללי דרך התקשורת ההמונית, ניתן לעמוד על עומק התובנה שבעצם אנו פלנטה אחת, ללא גבולות מלבד אלה שבדמיון האינטלקטואלי של עמים, ופרדיגמות של תפיסה וחשיבה הרווחות בתקופות ותרבויות שונות. בעצם, גם ברמה הסמלית-קולקטיבית, נפתחה כאן הזדמנות להתבוננות עצמית ברמה גבוהה יותר ורחבה של תפיסת האחדות הקיומית, האורגאנית, של כל החיים המוכרים לנו עלי אדמות.

תובנת-אחדות זו מתבטאת אצל רבים מאיתנו בתחושה של אהבה ואיכפתיות לכלל האנושות ולכל החיים המוכרים לנו, ושל מודעות לשבריריות חיינו על כדור זה. רבים התרשמו עמוקות מיפיה המרהיב של הפלנטה שלנו כפי שהיא נראית מן החלל. הסדר ההארמוני שבקוסמוס ואחריות האנושות על הבחירות הגלובאליות המעצבות את חיינו בפלנטה ואת מצב כל החיים בו, נעשו מאז ברורות הרבה יותר. ה"תרגום" של תובנה מסוג זה לפרמטרים אתיים

המשך בעמ' 31

של כל תופעות החיים, מתוך כבוד הדדי ושיתוף-פעולה אורגאניים וצודקים יותר מכפי שהדבר קיים היום במערכותינו הנוכחיות.

באיזור מפרץ סן פראנסיסקו גיליתי שתופעה זו החלה לגלות סימנים של תנועה חברתית. אין זו תנועה במובן הקונבנציונאלי של כח פוליטי מאורגן ואחיד, אלא יותר תנועה במובן של הלך-רוח, בדרך של כוונה מודעת ורצונית, של ברירה חדשה, הנבחרת באופן הדדי. זיהויה של תנועה זו וההערכה לגבי הרלבנטיות שלה בדילמות של תקופתנו עמדה במקד התעניינותי. במשך שהותי במקום, חקרתי אנשים בודדים, אירועים ואירגונים הקשורים למודעות זו. כך איתרתי יחידים ואירגונים המהווים מודלים לפעילות פלנטרית במטרות ובדרך הפעולה.

באופן אישי, אנשים המהווים מודל ל"פעיל פלנטרי", מעורבים בתהליך עמוק ומהותי של טראנספורמציה אישית. מצד אחד, הם שואפים לממש תפיסה חדשה של הטבע האנושי, תפיסה המעוגנת בערכים של תנועות חברתיות מהרבע האחרון של המאה: כמו התנועה לפוטנציאל אנושי, תנועות הנשים, התנועה האקולוגית, השמאל החדש, וכד'. התפיסה הצומחת על קרקע תנועות אלה היא זו של האדה השלם, "אדם אלטרנטיבי" במקום האדם הישן, אדם בעל ידע רב-מימדי ופוטנציאל רב לאיכפתיות, הדדיות, חיים הארמוניים וביטוי עצמי יצירתי. רבים מהם היו מעורבים במפנה קוגניטיבי שבו חוו מצבי ידע והוויה אינטואיטיבים, שלא רק "הרגישה טוב" אלא גם בראה תמונת מציאות הוליסטית. וללא קשר לדרך בה הגיעו לתובנות אלה, באו לידי מסקנה שההנחה בדבר הניפרדות בין הדברים הטיפוסית כל-כך לתפיסת עולמנו הדומיננטית, איננה אלא אשליה.

אחת התובנות ההולכות בד בבד עם תובנת האחדות מופיעה כהוויה רגעית או חד-פעמית בחייו של הפרט וקשורה לעצם הפיצול שבהוויה האנושית בתקופתנו. פיצול המתבטא בהפרדה בין השכל, הרגש, הגוף והאינטואיציה בהבטים שונים של החיים. במידה רבה הבלבול ביניהם והשימוש הלא מודע בהם, יוצר התנהגות אנושית שרירותית, לא מודעת ולא רצונית ברובה. תפיסת האישיות בתור מבנה אחיד המגשר בין הפרט לכלל מתגלית כמוטה, וריבוי ה"אני" משקפים יותר את חיי היום יום שלנו. ההזדהות עם

 המשך בעמ' 33

והתנהגותיים ברורים ומחייבים איננו פשוט ולא מובן מאליו, שהרי הוא דורש תיקון ואף ניסוח מחדש של הנחות היסוד של חברתנו, מרמת האישיות ועד לרמה הפלנטרית.

אנשים המעורבים במודעות כזו - במובן עמוק של ידיעה פנימית של האחדות, מעבר לריבוי האין-סופי של צורות חיים וסגנונות אישיים ותרבותיים - מעורבים בתהליך עמוק של טראנספורמציה. חייהם משתנים ביחד עם התובנות הצומחות, וכך גם ערכיהם, ומגעם עם העולם. ובמקרים רבים גם סגנון חייהם. מודעות פלנטרית זו שהכל בה אחד, מבוססת על האינטלקט הרציונאלי, האינטואיציה וניסיון החיים של האנשים הלוקחים בה חלק, ועל הבנה עמוקה שכל פעילות, מהזעירה ועד לגלובאלית ביותר, משפיעה על השלם. בעצם, זהו יותר ממפנה במודעות, כי בתהליך זה של תלות הדדית גלובאלית גוברת, גם מוסדות וערכים משתנים.

כל זה מתרחש, כמובן, בד בבד עם תהליך גלובאלי של קיטוב הולך וגובר: פערים בין מעמדות וקבוצות אתניות שונות, ופונדמנטליזם לאומי גואה בדתות העולם העיקריות, המשחקות תפקיד מכריע בגורל העולם, תפקיד בעל פוטנציאל רב של הרס, ברמת האינדיבידואל, וברמה הלאומית והפלנטרית. האימפטיקט האולטימטיבי של מודעות זו המופיע כתפנית יצירתית לכל החיים בימינו הינו עדיין שאלה הנתונה להוכחה, והתשובה עליה כרוכה בעיקר בשינויים אישיים וקולקטיביים שנחולל בעצמנו, בכל רמה שהיא. מחקרי התמקד בשאלת האחריות החברתית המתלווה אל המודעות הפלנטרית בשלביה הבוגרים יותר. התופעה מעמידה ברירה חדשה בהוויה האנושית הקולקטיבית. היא תובעת אחריות מודעת והכוונה מרצון של החיים על כדור הארץ, תוך שמירה והערכה עמוקה לעושר ולריבוי הביטויים התרבותיים המאפיינים את כדור הארץ בתקופה ההיסטורית הנוכחית.

תפיסה הוליסטית פלנטרית מבוססת בעצם על הבנה שכל חלק חשוב לשלם. שאחדות במובן זה מושתתת על שוני ורבגוניות, ושכל המגוון המצוי בטבע ובעולמנו התרבותי, הינו מרכיב עיקרי של התגלות השלם. אחדות בתוך שוני הינה תפיסה מהותית לתובנה של אחדות יוצרת, ועל כן דורשת מפנה ערכי מקיף ומשמעותי לכון של הערכה ועידוד השוני והייחודיות

כדור הארץ הוא אנחנו ולא שלנו...

היבטים של עצמנו המעניקים לנו את הייחוד האנושי שלנו, מעבר ובתוך כל השוני האישי והרב-תרבותי שסביבנו. בתפיסת עולם הוליסטית אמיתית, אין גבולות במובן המקובל. מה שלפי התפיסה הקונבנציונלית הינו, למשל, ה"אחר" מופיע עכשיו כהיבט מהותי של ה"עצמי" - משהו בדומה למושג ה"צל" בתורתו של יונג, וכרוך בשינויים אתיים ארוכי טווח. גם המושג הקונבנציונאלי של ה"אני" מופיע בעצם כמעשה שרירותי ולא מודע של ריבוי "אני" ועמדות בסיסיות המתגלות כהתנהגות אקראית וללא בחירה וכוונה מודעת. מודעות פלנטרית שואפת להפוך את האדם למודע ליכולותיו השונות. אדם המכיר בפונקציות השונות שלו, ואת רמת התפקוד של כל

המשך בעמ' 35

האישיות לפי המודל של אינדובידואליזם תועלתני מופיעה כדיספונקציונאלית במידה נכרת, בעיקר לאור העובדה שהתפיסה ההוליסטית, המתעלה על הזדהות חלקית ומפוצלת (ואנוכית) זו, מגלה תמונת מציאות ותפיסת טבע האדם מעשירות ושלמות יותר. מרכיב חשוב אצל אנשים המעורבים במפנה לפלנטיזציה הינו השאיפה להתעלות מעל להזדהות צרה עם האישיות האטומיסטית, אל תפיסת ה"עצמי" בתוך קונטקסט של הכלל-אנושי והטבעי. הדבר דורש, קודם לכל, מידה ניכרת של התבוננות עצמית. כדי להכיר את איפיונו, דרכי פעולותו ובחירותיו של האגו במצבי החיים השונים. "דע את עצמך" הינו במובן העמוק יותר מעין "מוטו" של תופעה זו, בחיפושינו אחרי אותם

אחת מהן הלכה למעשה, (במקום הבלבול הרווח ביו השכל והרגש, או הרגש והדחף, וכד') מגלה חופש בחירה באספקטים של התנהגות ההולמים כל מצב לגופו של עניין. אבל כל זה כרוך במפנה מאד בסיסי באישיות ומבחינה אמפירית ניתן לראות אותו כתהליך הנתון בשלביו הראשונים בלבד.

במשך שנות השישים, מספר גדל והולך של אנשים במערב ובארה"ב בפרט (בעיקר אצל הדור שנולד אחרי מלחמת העולם השנייה) דיווחו על חוויות של "חוסר גבולות", של מודעות מאחדת, במובן עמוק של התמזגות עם בני-אדם אחרים. הדבר התבטא בעניין הולך וגובר בקוסמולוגיות עתיקות, גילוי המזרח מחדש, עיסוק ביוגה ובמדיטאציה; גישות לחינוך וריפוי בעזרת הדמיינה, הניזונות מרצף בין הגוף והנפש; עניין הולך וגובר במפגשים בין תרבותיים אישיים אמיתיים; חוויות המסמנות את הרצף בין החיים והמות; תופעות "אל-טבעיות" מסוגים שונים כמו טלפתיה, חיזוי העתיד ואספקטים נוספים של השינוי התפיסתי עצמו. ה"פוטנציאל האנושי" נברא מתוך שינוי התפיסה לגבי חוויות יומיומיות כגון רצון, כוונה, מודעות ותפיסה סלקטיבית. במובן מסויים נתן להתייחס למהלך הזה כ"מרד שקט", שבו בדרך אישית וישירה, בני-אדם עירערו על הבסיס המטפיזי והאפיסטמולוגי של החברה הדומיננטית. אספקטים אחדים של "מרד" זה לבשו צורות מוזרות, כמו כתות, ורבים אחרים נתפסו כחריגים או סטיות, גם אם היוו חלק אורגני של חיי אנוש ברוב החברות המסורתיות בעולם.

לא משנה מה היו הנסיבות למפנה, הרלבנטיות של אותה הווייה פנימית עמוקה לטראנספורמאציה חברתית ואישית טמונה במכנה המשותף שלהן, כלומר הפריצה, ולו אף לרגע, של גבולות התודעה הרציונאלית האינדיבידואלית הקונבנציונאלית, ופתיחת צוהר שדרכו ניתן להבחין בכך שעצם תפיסת המציאות בחברתנו היא בעצם התניה חברתית-סוביקטיבית יחסית לתקופה ולחברה מסויימת.

"תנועות המודעות" של שנות השישים והשבעים ביטאו נטייה כזו לקראת התגלותן, וקולה הגובר של "ההווייה הפנימית", עלה כניגוד חזק לקול הדורות הקודמים. אי-השקט בקמפוסים של האוניברסיטאות, תנועות הסטודנטים, השמאל החדש, התנועה לחופש הדיבור והביטוי, ילדי הפרחים, הפמיניזם של שנות השבעים המוקדמות, ראשיתה של התנועה האקולוגית, התנועות

השונות לזכויות האזרח (ממרטין לוטר קינג ועד להמוסקסואלים), התנועות לשלום ופירוק הנשק הגרעיני, חקר והתנסות בהתרחבות המודעות והפוטנציאל האנושיים, כל אלה מהווים אינדיקציה לכך שמיליוני אנשים חיפשו דרך חיים חדשה, ותוך כדי כך חוו חוויות ששינו את חייהם והניעו אותם להשתדל ולהבין יותר את עצמם, את אופן חשיבתם ועצם תפיסתם את המציאות.

שינוי עמוק בתפיסת המציאות עצמה, שנבע מתוך הדיכוי החברתי והניכור האישי, כפי שנוסח על ידי השמאל החדש, היה המפנה שהביא לחיפוש אהבה, שלום וגלוי מחדש של פילוסופיות מזרחיות עתיקות. ההערכה המחודשת ובניה של ג'נדר חברתי חדש, הקשר והאחדות עם הטבע, התובנות והכלים הטבעיים בפוטנציאל האנושי, יצרו אקלים נוח למודעות פלנטרית. משנות השבעים ואילך נעשה ברור שמה שבעבר נראה כנושאים שאינם קשורים אחד לשני: טיבעה של המודעות האנושית והשינוי החברתי, היו בעצם חלקים שונים באותו פאזל.

בשנות השמונים, מה שקודם כונה "ראדיקליזציה", נעשה מזהה בתור "מודעות משתנה". ניתן לראות את תנועות השישים (והשבעים) כטיפות המצטרפות לגל אחד של טראנספורמציה חברתית.

מהפרספקטיבה ההיסטורית של היום, נתן לראות שאנשים שהיו מעורבים בעבר באספקטים שונים של מודעות ופעילות פלטיטארית, היו חלק מקבוצות שונות, אבל כולם חווים ומבטאים אספקטים שונים של אותו גשטאלט סוציולוגי הגדל לקראת הוליוס חדש.

דמו בנפשכם תמנון צף על פני המים, מי שצופה בזרוע אחת של התמנון, בלי לראות את שאר הזרועות והגוף, לא יבין שלפניו תמנון. רק מי שיצלול אל מתחת למים יגלה את התמנון בשלמותו. כך גם זרועות "המודעות הפלניטרית" נעשו מודעות יותר לקיומן של הזרועות האחרות.

היום התנועות השונות מודעות יותר לקיומן של הקבוצות האחרות. מושגים ופעילויות של קבוצות שונות מתחילים להפגש, בתבנית שמתחילה להכיל את התובנות של כל אחת מגישות אלה. המודלים הפעילים של מודעות פלנטרית הם אותם אנשי ה"מיעוט הקונסיסטנטי" של תנועות המחאה משנות הששים והשמונים למיניהן.

המשך בעמ' 37

ניתן לראות בהתלכדות זו מפנה תרבותי משמעותי, כלי הכרחי של המעבר לתקופה פוסט-מודרנית בוגרת. יש המתארים מפנה זה ברמה התרבותית כ"הדבקה של תפיסה חדשה", המתבטאת בחיפוש אחרי שלמות, אחרי קהילה וקשרים, אחרי זהות, אחרי משמעות ואחרי מובן חדש של עוצמה.

תפיסת ה"מציאות הצומחת" מסמנת את ראשית ההתלכדות בין המדעים השונים למודעות אנושית גוברת לגבי הבחירות העיקריות שעיימן מתמודדת החברה המודרנית.

התלכדות זו מוצאת ביטוי חברתי באינטגרציה של תובנות בתוך המודעות הפלנטרית. מודעות זו הפנימה, למשל, את הלקח של תנועות הנשים, שקיים ליקוי בחברה המתכחשת לזהות הנשית במפעליה החברתיים, ודחפה את החברה למודל של שלמות מתוך סימביוזה. התובנה של ה"אדם השלם", של מודעות גוברת, של תנועה למימוש הפוטנציאל האנושי; השיבה לחיים בהרמוניה עם הטבע; של תזונה והרגלי חיים נכונים; הניכור המהותי לחברה המודרנית (לא רק הקפיטליסטית); הבנת הרציפות בין גוף ונפש שחדרה לחברה דרך הנהירה של צעירים למזרח ולימוד קוסמולוגיות עתיקות; עקרון הרב-תרבותיות מהתנועות לזכויות האזרח למיניהן; צרכנות מודעת ומוגבלת מרצון, ואחרים.

ההנחה הבסיסית של תפיסה כזו נראית כך: עולמנו הינו שלמות של חיים התלויים וקשורים בהדדיות, הוא בעל מודעות משל עצמו. הוא מתפתח בצורה דינאמית ובאינטראקציה מתמדת. טראנספורמציה מבוססת על פיתוח מודעות אנושית ואינטואיטיבית, חיונית לכל החיים בכדור הארץ. על טראנספורמציה זו להתרחש מרצון, לא על-ידי כבוש. אי-אפשר ליצור אותה בכח כלכלי או פיזי. היבטים רחבים של "חדירה" לתוך התרבות של המודעות החדשה, תומכים בצורך בצמיחתה של תפיסה חדשה כזו.

הדבר מתבטא בכל תחומי החיים: בתחום הרפואה והבריאות ההוליסטית, ב"חנויות טבע", בתחומים שונים של שרות אישי, ביצירת קהילות מסוגים שונים, בהגבלה רצונית ומודעת של הצריכה האישית, בעזרה לקבוצות ויחידים נזקקים בצורות שונות, בפעילות אקולוגית, בפעולה למען זכויות-אזרח, בפעילות למען שלום וביטול הנשק הגרעיני, גידול ילדים בצורה מודעת, בקבוצות תמיכה למיניהן, במפגשים בין-

תרבותיים תוך כבוד הדדי ואמפתיה, בויקה לערכים הומאניסטיים, בצמיחה הולכת וגוברת של ה"רשת", בצורה יעילה להתארגנות חברתית. בלימוד ויישום תובנות מהרצף שבין גוף ונפש ושל הפוטנציאל האנושי בכלל.

אולם בדומה למשל התמנון, כנראה גם ברמה התרבותית "הזרועות" אינן בהכרח מודעות האחת לשנייה וניראה שאין לרוב האנשים פרספקטיבה מספיק רחבה, כדי לאחד את התופעות השונות לכלל תפיסה הוליסטית אחת. הדבר מהווה אתגר רציני לפרדיגמה המדעית-טכנולוגית השלטת. ללא תפיסת הרשת המקשרת את כל התופעות האלה לתפיסה אחת, אין בהן שום דבר מהפכני במובן משמעותי. להיפך, מחוץ לקונטקסט המאחד, רבות מהן נראות נרקסיסטיות, אינדיבידואליסטיות ותועלתניות, והן הופכות בסופו של דבר להתארגנויות ממוסחרות למטרות רווח וספוק מיידים של צרכים אישיים בידי בעלי-הממון והכח.

על-כן עוד מוקדם מדי לקבוע האם חדירה זו לתרבות, ברחבי העולם וגם בישראל, מצביעה על שינוי פרדיגמטי יסודי או על אופנה חולפת של תקופתנו. התשובה היא תהליכית במהותה ואיננה חזויה מראש, אלא קשורה בהתכוונות ממוקדת של קבוצה נרחבת ומשמעותית של אנשים בחברה לקראת אהבה, צדק ואיכפתיות לכל.

סימנים למפנה של מודעות כזה בתנועה בימינו, אינם באים מקרב ההיסטוריה השיטתית בלבד, זו המעוגנת ב"מיעוט היציב" של נוער "שנות השישים", ומהחדירה לתרבות ברמת השדה. אלא גם מתוך המדע עצמו. דוגמא לכך אפשר למצוא בקרב ה"מדע החדש", כגון בפסיקה הקוונטית. הפסיקאים פילסו את הדרך להכרה בכך שהמציאות עשירה מכדי שתהיה מוסברת במלואה ע"י מודל, תיאוריה, מטאפורה או משוואה כלשהי: מודלים של גלים אינם מפריכים מודלים של חלקיקים ולהיפך; שתי המטאפורות משלימות זו את זו, ולא סותרות אחת את השנייה. בתחומים אחרים של המדע ניתן לציין את התיאוריות על האופי הדואלי של המוח האנושי והשלכותיו על מנגנוני ונתוני התפיסה. תיאורית ההולוגרמה, תיאוריות חדשות בביולוגיה, מדעי הסביבה, הרפואה ההוליסטית, ותיאוריות הוליסטיות אישיות הרואות את האדם השלם.

המפנה במודעות מתבטא בטראנספורמציה של ערכים,

 המשך בעמ' 39

סגנון חיים ועדיפויות. במקרים רבים, כפי שצויין לעיל, המחוייבות לפעילות חברתית היוותה חלק בלתי נפרד מהתפיסה הההוליסטית.

מה שמעניין בעצם בהוויה פנימית עמוקה מסוג זה, המעוררת אותנו למובן עמוק של ידע פנימי (בניגוד לידע מוחצן או מקצועי) הוא שהיא איננה נרקסיסטית וחותרת רק לסיפוק אנוכי של צרכים ללא דיחוי, (כמו שנטען על ידי מבקרים לא אוהדים). להפך, הוויה זו מלווה בתחושת שייכות ואחריות שמתמצות בגיבושו של אזרח גלובאלי או פלנטרי.

אזרח גלובאלי או פלנטרי הוא קודם לכל מוקד לפעילות. פעיל גלובאלי הוא אדם בעל הבנה ורגישות לקשר ההדדי הקיים בין כל החיים עלי אדמות והערכים וההשלכות האתיות הנגזרות מכך. נראה שעצם יצירת הקשר עם ה"עצמי" והתגלית של החוויה הסובייקטיבית, (כפי שהדבר עולה ממחקרי) הם במהותם קולקטיביים – המודעות לאחד היא בעצם מודעות מאחדת, בעלת מניע התנהגותי חזק. ואמנם, אנשים בעלי מודעות פלנטרית חשים קשר אישי לאנושות ולטבע, איכפת להם, זה מתבטא בנטייה לעסוק בפעילות אישית וציבורית מחוייבת, מתוך חמלה, אמפתיה ואהבה. בעקבות המפנה במודעות האנשים האלה, שבאים מכל מגזרי החיים ומכל תחומי העיסוק והפעילות, חלה טרנספורמציה בערכים, סגנונות חיים, בסולם העדיפויות, טרנספורמציה שלווה במקרים רבים בפעילות חברתית מחוייבת לכוון "פלנטרי" במובן הנוכחי.

מתוך עשרות הארגונים שחקרתי, איתרתי מספר ניכר של ארגונים שנתן להתייחס אליהם כאל מודלים של פעילות פלנטרית. המשותף ביניהם, מעבר לתחומי העיסוק הספציפיים השונים, הוא המחוייבות שלהם לממש תפיסת עולם הוליסטית עמוקה במציאות החברתית והאישית שלנו. הארגונים הפלנטריים עוסקים בנושאים הקשורים למודעות פלנטרית. כגון: פעילות למען יערות הגשם והחברות השבטיות הגרות בתוכם. עידוד הגדרה עצמית של תרבויות וקבוצות שונות, "דיפלומטיה אזרחית" המבוססת על קשר אישי בין עמים (ולא בין פוליטיקאים), קידום תחומים הוליסטיים למיניהם, המשגה של פרדיגמת הצמיחה, הכשרת אנשים בתחומים ומקצועות אופייניים (כגון בתחום ההילינג), לחקר המודעות. אך מעבר לכך, חברי הארגונים אלה המעורבים בתהליכים של שנוי אישיות

כמו זה שתואר לעיל, שואפים למודעות ושלמות עם הפלנטה ומגדירים עצמם כגורם מכריע בתהליך הגלובלי של ימינו. אנשים אלה מתאפיינים בידע עמוק ואחריות אישית, ובמידה לא מעטה של אופטימיות בקשר לסיכוי של חיים יצירתיים ומסירות אישית להצלחה. במקרים רבים, פרויקטים רציניים בעלי השלכות גלובאליות משמעותיות, צצו מתוך התכוונות מודעת וממוקדת של אנשים בודדים, שדבקו במטרותם לאורך שנים. דוגמא לכך היא ה"רשת לפעילות למען יערות הגשם", שנוסדה ב-1985 ע"י רנדי הייז, מי שהיה היפי בשנות השישים, נעשה מעורב במאבק להכרה של האינדיאנים בני שבט ה"הופיס" וביצירת ה"מודעות האקולוגית הצומחת" בשנות השבעים, הפך לפעיל פלנטרי מהשורה הראשונה בעשור האחרון. קרוב למחצית חייו הקדיש רנדי הייז להצלת יערות הגשם של העולם והעמים השבטיים החיים בהם. ארגון זה הינו למעשה רשת של אנשים וקבוצות שונות שעוסקות בתחומים שונים של זכויות אזרח ואקולוגיה בארה"ב ובעולם כולו, ועושות למען שיתוף במידע ותיאום הפעולות הציבוריות בנושאים האלה. תוך עשר שנים צמח ארגון זה ליותר מ-80,000 חברים שהצטרפו רק מתוך עניין אישי והם מחוברים ביניהם ברשת ארגונית, טכנולוגית ותפיסתית בצורה יעילה ביותר. הארגון בנוי במבנה של "רשת". הוא הוליסטי מובהק, שהרי הוא מבוסס ברובו על השתתפות של יחידים וקבוצות אוטונומיות המחוברות ביניהן על-ידי עניין כללי וספציפי, המתורגם לכל פעילות קונקרטיה. הרשימה של פעילויות ציבוריות של ארגון זה מרשימה. היא כוללת חרם מוצלח על רשת ההמבורגרים "בורגר קינג", הצלת מיליונים של קילומטרים מהאמזונס מידיהן החמדניות של חברות כלכליות בין-לאומיות, קבוצות פעולה מקומיות לאיכות הסביבה ועוד רבות אחרות. השילוב בין טכנולוגיה מתקדמת עם ידע עתיק, כמו של זקני האינדיאנים לגבי חיים בארמוניה עם הטבע, הינו עוד איפיון של ארגון פלנטרי. ברוב הארגונים האלה עומדים במרכז יחיד או קבוצת יחידים, בעלי מידה גבוהה של מחוייבות לידע פנימי עמוק של

אחדות והנחלתה במציאות החברתית של ימינו. דוגמא נוספת למודל של ארגון פלנטרי הוא "המכון למדעים נואטים", שנוסד בצפון קליפורניה, בשנת 1977, ע"י אדגר מיטשל, האדם השישי בהיסטוריה שהשאיר את עקבותיו על פני הירח. ("נואטיק",

המשך בעמ' 41

אוביקטיביות, ושיטתיות של התפיסה הפוזיטיביסטית הקלאסית. בעצם, רוב הסיפרות הסוציולוגית המתיחסת לתופעה זו מתמקדת באפיונים בודדים שלה, תוך הפרדה וללא קשר לתפיסה ההוליסטית הרחבה הצומחת בתור אפשרות לפרדיגמת-על אלטרנטיבית.

האופי ההוליסטי של המודעות הפלנטרית מתבטא בתפיסת האדם השלם הכלול בה. בהתפתחות ההיסטורית של ההתלכדות בין תחומי מודעות שונים לתוך גל אחיד של שינוי חברתי, בתחומי העיסוק האופייניים, בחדירתה לתרבות בצורות וברמות שונות, וגם בהתפתחותה של "מפה" של מוסדות המתייחסים בעצם לכל תחומי החיים. במקרה של איזור מפרץ סן-פרנסיסקו, ניתן להתייחס לתופעה זו כאל תנועה חברתית, במובן רחב. הדבר מתבטא בהיתפרשות המוסדית-חברתית הענפה שלה, בקיומו של "מיעוט קונסיסטנטי" בעל השפעה רבה במישור השינוי החברתי הרחב בעשורים האחרונים, ובחדירתה ההולכת וגוברת של המודעות לתרבות. בכל זאת, על מנת שתהפוך לפרדיגמה חברתית אלטרנטיבית עדיין עליה להתמודד בשאלות חברתיות נוקבות של חלוקת משאבים, מעמדות, וחלוקת הכח בחברה בצורה משמעותית יותר. בכל אופן, אפילו בשלביה הנוכחיים יש בכוחה להדגים כיצד קומץ אנשים בעלי מודעות, מחוייבות מכוונת והתמדה יכולים להשפיע עמוקות על חיי כולנו.

מאמר זה בא להראות שהעולם המערבי הפוסט-מדרני מחפש לו מובן חדש, משמעות חדשה, פרדיגמה חדשה. סוג והיקף הטראנספורמציה הכרוכים בכך הם כה ענפים ועמוקים שאין פלא בכך שהתהליך הוא איטי, נמשך שנים אם לא דורות, ובכלל לא מובן מאליו. אך זהו פוטנציאל יוצר הדרוש רצון, כוונה ומוכנות, החותרים ליעדם ללא לאות. כל דיון ענייני שאינו לוקח אספקט התפתחותי אורגאני איטי זה בחשבון, לוקה ביסודו האמפירי באופן מובהק. את צמיחתה של המודעות הפלנטרית יש לבחון בפרספקטיבה היסטורית רחבה, אולם בשל אופיה העממי של תופעה זו, והמידה בה היא מערערת על הפרדיגמה התפיסתית הדומיננטית, שיטות המחקר הקונבנציונאליות עלולות להחטיא את המטרה.

בישראל של היום, כמו בארצות מתועשות עשירות רבות בעולם, ניתן להבחין בסממנים מסויימים של

 המשך בעמ' 43

ביוונית, היא מילה המתיחסת לשלושת הדרכים לרכישת ידע: תהליכי החשיבה של האינטלקט, תפיסת הניסיון שלנו דרך החושים וידע פנימי, אינטואיטיבי או רוחני, ללא כל קונטציות דתיות מוסדיות). מטרת המכון נוסחה במושגים של הרחבת הידע על הטבע והפוטנציאל של המוח והנפש, ויישום אותו ידע לקידום הבריאות והרווחה (לא רק החומרית) של האנושות והפלנטה. פעילות המכון מתמקדת בעיקר בהמשגת הפרדיגמה החדשה. חקר תגובות לריפוי, "עסקים" במובן הפלנטרי (במובן ש"עסקים שהם טובים לכלל הם טובים לעסקים") ושינוי תפיסה גלובאלי. מנהל המכון, ד"ר ויליס הרמן ז"ל, היה בעבר פרופיסור להנדסה באוניברסיטת סטאנפורד שבארה"ב, עתידן וראש המכון למחקר של אותה אוניברסיטה, והוא אחד המנסחים העיקריים של השינוי הפרדיגמטי הקשור לפלנטיזציה. פעילותו הציבורית הענפה בתחום זה קשורה קשר ישיר לפריצות דרך פרדיגמטיות שחוה באופן אישי בהזדמנויות שונות בחייו שלו. התרשמתי עמוקות מהדרגה הגבוהה של תקשורת ושיתוף פעולה הקיימים בין הארגונים והפעילים הפלנטריים השונים שפגשתי במחקרי. ניתן לראות בקיומה של ה"רשת" ישות המשקפת את ההיתכונות וההתלכדות ההוליסטית המשותפת. מדובר ביחידים בעלי פרופיל אינטלקטואלי גבוה, אנשים מן השורה, וארגונים פלנטריים שיחד יוצרים את "ראש החץ" של תנועה זו. בצורה כזו או אחרת, כל האנשים והארגונים האלה קשורים האחד בשני.

מבחינה אמפירית השוני והרבגוניות של הביטויים למודעות פלנטרית הוא בעצם אין סופי. לא ניתן ליחס אותה לפעילות יחידים, קבוצות או ארגונים בלבד, שהרי כל צירוף ביניהם הוא אפשרי. כמו כן לא ניתן ליחס אותה לסוג מסויים של פעילות, עיסוק או תחום. אפילו כשהפעילות היא בתחום אופייני לפלאנטיזציה, עדיין ההכרעה לגבי מידת הפלנטריות של כל אירוע או פעילות קשורה להווייה פנימית, מודעות והתכונות ממוקדת ולא באספקט חיצוני של התנהגות בלבד. בשל רבגוניות זו, בד בבד עם הדגש על הפנימיות של ההווייה, תופעה זו היא לעיתים בלתי נראית ובלתי נתנת לבדיקה בעזרת שיטות מחקר קונבנציונאליות של מדעי החברה. לא כל שכן, שמהות ההווייה ההוליסטית מערערת על הנחות היסוד ה"אמפיריות" (במובן המצומצם של נימות),

ומציאותו? איזה מקום ניתן בתכניות הלימודים שלנו להערכת הבדלים, שוני וייחוד אישי ובין-תרבותי? מהם הבסיסים החיוניים להשרדות מכובדת של כל עמי האיזור, בכבוד הדדי, מתוך צדק חברתי, ובהארמוניה עם הטבע. ומהי תפקידה של מערכת החינוך בתהליך זה? האם, וכיצד, נוכל לפתח ולהשתמש בטכנולוגיה למען טובת הכלל?

שאלות אלו רק מדגימות את תחום החלות הרחב של מודעות פלנטרית והתפקיד המכריע שיש לבחירות המודעות שלנו, באילו כוחות "פוסט-מודרניים" נתמוך. הן ממקדות את הדחף של מנגנוני השינוי ברצון הטוב, המכוון, המודע והמחוייב של אנשים ברמת השדה של התרבות.

בדיקת הפוטנציאל לתנועה פלנטרית, בצורה בוגרת, בישראל נראית לכאורה חשובה.

אבל נצטרך לזהות את כוחות הטראנספורמציה העיקריים לפי דפוסים מקומיים. פלנטוציה אורגנית תשקף, לדעתי, את הייחוד של כל תרבות וכל מצב סוציו-היסטורי. נראה לי שהתחום של פלוראליזם חברתי בין יהודים וערבים, בין דתיים וחילוניים, של סובלנות חברתית בכלל, הינו אחד האתגרים הפלנטריים המידיים שלנו. במהלך מחקרי התרשמותי מעוצמת ההשפעה החברתית הרחבה של פעילים יחידים בעלי רקע עמוק של ידע ונסיון, אשר יסדו ארגונים חשובים ויעילים... במציאות המפולגת שלנו, עם הפונדמנטליזם המתפתח של הדתות השונות של האיזור, העוינות והאיבה הגזעיים-לאומיים, החרדה שכמעט לא נתנת להדחקה, מעבר לצרכנות בלתי מרוסנת, קונפליקט בין קבוצות שונות. חינוך ל"אדם השלם" על כל הבטיו ולאחדות של כל החיים עלי אדמות, יכול לסמל את ההבדל בין הכחדה להשרדות יוצרת ומכובדת לכל עמי האיזור... ■

מפנה למודעות הוליסטית בעיקר ברמה של התרבות. אך, בחזרה למשל התמנון, הזרועות אינן מודעות האחת לשנייה ולכן אין עדיין תפיסה פלנטרית בסיסית הקושרת ביניהן ונראית לעין. התכנים והצורות הספציפיות של מודעות ופעילות פלנטרית חייבים, לדעתי, לשקף את הייחוד של הנסיבות החברתיות והתרבותיות של המקום, של כל מקום. על כן נראה שבישראל צריך לחפש את הניצנים לטרנספורמציה כזאת דווקא בתחום הפלוראליזם התרבותי, החברתי, האתני והמעמדי. כלומר בביטויים אישיים וקבוצתיים המביעים כבוד הדדי ואמפטיה בין יהודים וערבים, דתיים וחילוניים, בין אנשי הדת הממוסדת למיניהם וכאלה המבטאים רוחניות אוניברסאלית, ותיקים ועולים חדשים וכו'.

אבל גם עיסוק, על בסיס חברתי רחב מעבר לקבוצות והפילוגים האופייניים לחברתנו בנושאים הוליסטיים "טיפוסיים", עשוי להתעלות מעל לפיצול הקיים וליצור בסיסים חדשים להתוויית המשותף בין כלנו. כמו העמקתה של אהבת-הארץ, או פיתוח אספקטים שונים של הפוטנציאל האנושי הרוחני, או רפואה הוליסטית, כל אלה עשויים להתגלות מהפכניים יותר מכפי שהם נראים לעין.

אבל כל אלו הן בעצם שאלות אמפיריות פתוחות. בשלב זה נראה לי חשוב לאתר כוחות לפלנטוציה בחברתנו, ולהבדיל אותן מתופעות של אופנה וחקוי אצל אנשים, קבוצות וארגונים שונים ברמה של התרבות.

שאלות אלו חשובות במיוחד בתחום החינוך הפורמלי והבלתי-פורמלי כאחד. מהי תפיסת טבע-האדם שבה אנו דוגלים ושאלנו רוצים לטפח ולתמוך? מהו מקומו של החינוך לערכים אוניברסאליים וטראנס הומאניסטיים, לאדם השלם והיוצר את סביבתו

